

debatt@klassekampen.no

IDEER

Klassikeren

I krigstid er sannheten så dyrebar at den må utstyres med en livvakt av løgner.

Winston Churchill

De samme menneskene som bedrev etnisk rensing i Bosnia slås

I skytterens tegn

Aage Borchgrevink
UKRAINA

1.

Krigen i Ukraina har mange ansikter. Et av dem tilhører Igor «Strelkov» Girkin, en tidligere offiser fra den russiske sikkerhetstjenesten som i fjor ledet det væpnede opprøret mot ukrainske myndigheter. Da 298 hovedsakelig nederlandske flypassasjerer regnet ned fra himmelen i fjor sommer, falt mistanken på ham. «Vi advarte dem mot å fly på vår himmel,» skrev krigsherren Strelkov på sosiale medier. *Vår himmel.* Statusen ble raskt fjernet. I stedet uttalte han at flyet hadde vært fullt av råtnete lik (en idé han kan ha fått fra tv-serien Sherlock Holmes) og russiske medier hevdet at flyet antakelig ble skutt ned av Nato.

Strelkov er en slank mann i fortidene, med rolige, kanskje litt fjerne øyne i et blekt ansikt med bløte, nesten barnslige trekk. I Ukraina opptrådte han oftest med russisk blå- og hvitstripet militærtrøye under kamouflasjeuniformen. Bølgen i det mørke håret og den lille barten kan minne om Lermontov, den russiske romantiske dikteren og duellant. Når han ikke slåss i virkelige kriger, poster han bilder av seg selv i tsartidens uniformer og deltar i rollespill. Kallenavnet «Strelkov» betyr skytter, geværmann.

2.

«Mamma», sa jeg til henne på telefonen. «Du har bodd i Ukraina i 20 år. Hvordan kan du tro at landet plutselig yrer av fascister?» Roman var IT-konsulent i trettiårene, men jobbet frivillig for en menneskerettighetsgruppe som dokumenterer krigsforbrytelser. Han var høy og lys, og satt ved siden av meg bak rattet på folkevognbussen. På den grønne T-skjorten hans sto det «BREAKFAST LUNCH HAPPY HOUR» med oransje skrift.

Roman hadde bodd i Ukraina uten å tenke over at han var etnisk russer, sa han. Før nå. Moren hans hadde flyttet tilbake til Moskva på nittitallet, og var plutselig bekymret for at sønnen skulle bli lynsjet av fascister, fortalte han, mens vi kjørte rundt i utbombete landsbyer på den ukrainsk-kontrollerte siden av fronten. «Hun ser på TV at ukrainerne dreper russiske

gjaldt ikke bare mellom fjerne slektninger og bekjentskaper, men selv foreldre og barn, selv mellom søsken. «Vi snakker ikke med hverandre lenger,» sa folk.

3.

Kallenavnet Strelkov finnes også i en database på Helsingforskomiteens kontor som lagrer informasjon om Tsjetsjenia, den russiske delrepublikken som har vært et menneskerettslig katastrofeområde de siste tjue årene. På begynnelsen av totusentallet var Strelkov involvert i flere saker der tsjetsjenske menn ble torturert. Han har også selv sagt at han var i Tsjetsjenia på den tida da tusenvis av menn forsvant sporløst i det som antakelig er den mest omfattende forbrytelse mot menneskeheten i Europa siden folkemordet i Bosnia. Vitneforklaringer i databasen vår tyder på at han var direkte innblandet i alle fall fire forskjellige episoder

«Strelkov er et nyttig redskap for å skille ukrainere fra russere»

barn, men jeg forstår ikke hvordan hun kan tro på det.» Var TV sterkere enn blod? Roman ristet på hodet. Kunne fabrikkerte skremmebilder fortrenge morens egne minner?

Da jeg reiste rundt i Ukraina i begynnelsen av mai, hadde de fleste jeg snakket med nære venner eller slektninger i Russland. Nesten alle sa at forholdet var blitt vanskelig på grunn av krigen, eller (slik de så det) egentlig på grunn av den russiske propagandaen. Det

der seks anholdte menn aldri ble sett igjen.

Daværende statsminister Vladimir Putin invaderte Tsjetsjenia høsten 1999, og krigen ble hans politiske persona. Han kjempet mot islamistisk terror for å gjenopprette den russiske staten som hadde fragmentert i nittitallets kaos. Russland hadde blitt ydmyket av Vesten, men Putin skulle få nasjonen «opp fra knestående».

4.

I april i fjor dukket Strelkov opp på politistasjonen i Slovjansk, øst i Ukraina. Militens hans drepte og jaget vekk representanter for ukrainske myndigheter. Han erklærte at byen var hovedstaden i Novorossija (Ny-Russland), et kolonialt begrep fra tsartiden, og at hans menn var den nye ordensmakten. Det siste året har den russiske presidenten Vladimir Putin fortalt om «den russiske verden». Den russisk-ortodokse kirke er den sentrale institusjonen i historien hans, limet som binder russere sammen over hele verden, og begrunnelse for den hardhendte staten. Pussy Riot-jentene havnet i fengsel for å ha sunget mot Putin i en kirke.

Den russisk-ortodokse kirkes overhode kalte konflikten i Ukraina for en «religionskrig». Vestlige kirker og uavhengige ortodokse kirker, som den ukrainske, ønsket, ifølge patriarken, «å overvinne den kanoniske ortodokse kirke».

Ordene går foran, handlinger følger etter. 4. juni avbrøt Strelkovs menn gudstjenesten i den lille baptistmenigheten i Slovjansk, og anholdt to diakoner og pastorens to sønner. De fire torturerte likene ble funnet i en massegrav etter at separatistene var fordrevet, Tsjetsjenia-style. Militens angrep andre kirker som ikke var russisk-ortodokse, jaget vekk prestene og brukte bygningene som våpenlager, kaserner eller observasjonsposter – av og til etter at de var overtatt og innviet av en av de russisk-ortodoks prestene som fulgte Strelkovs felttog.

En gresk-katolsk prest som satt ti dager i fangenskap i en av separatistenes kjellere med bind for øynene, fortalte oss at han tre ganger ble

hentet opp fra cella for å «henrettes». «[En separatistkriger] slo hodet mitt mot veggen og sa at jeg skulle be. Jeg sa fadervår, og hørte ladegrep. Så kom det en skuddsalve fra en automati-fle. Ørene mine ble varme av heten fra skuddene, og jeg forsto at de skjøt rett ved ansiktet mitt. Biter av mur falt på hodet mitt. Lyden var så voldsom at jeg nesten ble døv. Jeg besvimte, og da jeg våknet lå jeg på den fuktige bakken ute. Alle lo.»

Religionskrig oppstår ikke av seg selv. For noen år siden visste ikke folk i Ukraina forskjellen på patriarkatet i Moskva og patriarkatet i Kiev. Etnisk konflikt må skapes. Det er menneskets natur å hate dem vi har gjort vondt, sa den romerske historikeren Tacitus. Forskjellen mellom ukrainere og russere var i utgangspunktet forsvinnende liten. Krig må smis. Strelkov er et nyttig redskap for å skille ukrainere fra russere, skape forskjeller som ikke var der før, men som er vesentlige om konflikten skal få dybden krigsprofitørene ønsker seg. Men så har også Strelkov blitt opplært av de beste.

5.

I mer enn tjue år har jeg jobbet i menneskerettighetsbransjen, størstedelen av tida med fokus på krig og konflikter på vårt eget kontinent – fra fjellene på Balkan til steppene øst i Ukraina. Av og til virker det som om det er den samme krigen. Tyvaktige regimer påberoper seg imaginære fiender og går til krig under en kakofoni av propaganda. Politiske rottefangere forteller de samme historiene om at den annen verdenskrig fremdeles pågår, at amerikanerne ydmyker dem, at EU er fascister og naboene kollaboratører.

«Det var krig, ikke borgerkrig. Politisk ma

FAKTA

Krigen i Ukraina:

■ Aage Borchgrevink kom nylig hjem fra en reise i Øst-Ukraina. I denne reportasjen forteller han om mennesker han har møtt underveis og noen sentrale personer i Ukraina-konflikten han ikke har møtt, i en bred analyse av hvordan forestillinger om krig blir skapt.

■ Borchgrevink er forfatter av blant annet «Den usynlige krigen» fra Tsjetsjenia og rådgiver i Den Norske Helsingforskomité.

Jeg har undertiden kjent på lysten til å rose AKP (m-l) for kampen mot de verste utslagene av kapitalismen. Men nei, det går ikke. For Tron Øgrims politisk-ideologiske testamente er null verdt. Null.

HANS PETTER SJØLI I VG OM BO BREEKES TRON ØGRIM-BIOGRAFI

si Ukraina nå. Er det den samme krigen som fremdeles pågår?

DEN TRANSSLAVISKE KRIGEREN: Igor «Strelkov» Girkin er blant hjulene i russernes krigs- og propagandamaskineri.

ILLUSTRASJON: KNUT LØVÅS, KNUTLVAAS@GMAIL.COM

Strelkov'er dukker opp.

Da Slobodan Milošević døde i cella i Haag, gjenopptok den serbiske demagogen tilsynelatende umiddelbart i skikkelsen til Vladimir Putin. Den russiske presidenten har de feteste oppdateringene på

markedet for postmoderne diktatorer: kjernevåpen, betalte nettroll som angriper opposisjonen, Botox, et nært forhold til den ortodokse kirken, den bunnsolide økonomien til en petrostat og de smarteste «politiske

teknologene» i vår del av verden.

En av dem er Vladislav Surkov, en halvt tsjetsjensk tidligere bodyguard, kunstnertype og reklamemann som er hjernen bak Kremles selvmotsigende maktformel:

«styrt demokrati». Eks-vise-statsministeren med kjerub-fjeset kunne ha spasert rett ut av en dystopisk russisk nittitaldsroman. «Jeg er forfatteren, eller en av forfatterne, bak det nye russiske systemet,» fortalte

han under et arrangement i London. «Min portefølje i Kreml og regjeringen har bestått av ideologi, media, politiske partier, religion, modernisering, innovasjon, utenrikspolitikk og ... moderne kunst.»

Surkov er «forfatteren» bak organisasjonen Nashi (kjent som Putinjugend blant kritikere) og «hybridkrigen mot fascistene» i Ukraina, men også bak kunstfestivaler og sponsering av menneskerettighetsgrupper. Han instruerer TV-kanalene og skaper slagordene til Putins stat: «stabilitet», «effektivitet», «pragmatisme».

TV sprer konspirative historier (CIA står bak «juntaen» i Kiev) og skrekkeforestillinger (russerne i Ukraina blir korsfestet) og bilder av lik og ødeleggelse, som ved nærmere ettersyn viser seg å stamme fra andre steder enn Ukraina. Surkovs strategi handler ikke nødvendigvis om å overbevise seerne om at det malaysiske flyet var fylt med råtne lik, men om å skape inntrykk av at ingenting er sikkert, og at alt er mulig. Overdrivelsene sprer forvirring og undergraver forestillingen om at noe egentlig kan bevises. Det finnes ingen objektiv journalistikk, uttalte redaktøren til tv-kanalen Russia Today, som presenterer teorien om at USA sto bak Ebola-epidemien. Alt er propaganda. Det finnes ingen sannhet. Hold deg i din egen boble.

«Jeg spør meg selv om det er jeg som er en hjernevasket zombie,» sa Roman, fremdeles bak rattet på folkevognbussen. «Hvordan kan mamma og jeg se ting så forskjellig? Selvsagt er det propaganda også på den ukrainske siden, og det finnes faktiske eksempler på overgrep mot russerne. Kanskje det er derfor jeg tok denne jobben, for å finne ut hva som er sant.» Romans jakt på sannhet minnet meg om da jeg reiste til Bosnia på nittitallet, den gang Balkan var like omstridt i media som Ukraina er i dag. I møte med vitner og åsteder

nipulasjon, ikke urgammelt etnisk hat»

«Selv om sannhet ble et sleipt og mangetydig

endret jeg oppfatning: Det var krig, ikke borgerkrig, slik jeg så det. Politisk manipulasjon, ikke urgammelt etnisk hat. Slobodan Milošević var prototypen på vår tids krigsherre, en forteller som skjulte aggresjonen bak et røykteppe av offermyter.

Sannheten angripes ikke bare av politiske fortellere, men kan paradoksalt nok undergraves også av en kulturell mistenksomhet som nettopp i sannhetens tjeneste ser skjevt på etablerte forestillinger, særlig de som assosieres med vestlig makt. Fra forskjellige utgangspunkt møttes Miloševićs kritikk av journalistikk i Bosnia og en generell skepsis til (vestlige) medias forenklinger. Hos enkelte akademikere og journalister gikk det så langt at man endte med å tale for Milošević, slik den østerrikske forfatteren Peter Handke gjorde i begravelsen hans. «Jeg kjenner ikke sannheten,» sa Handke ved Miloševićs bære. Men han hadde faktisk reist til Bosnia for å lete etter den, omtrent slik Roman dro til krigssonen i Ukraina.

6.

I 1992 var krigsherren Strelkov fremmedkriger på den serbiske siden i Višegrad, øst i Bosnia. I byen står en gammel ottomansk bro, kjent fra den Nobelprisvinnende romanen «Broen over Drina» av Ivo Andrić: «Her, hvor Drinas skummende grønne vannmasser strømmer med full kraft fra det tilsynelatende lukkede fjellmassivet, hviler en veldig steinbro på elleve vide steinhvelvinger.» I romanen symboliserte broen de jugoslaviske folkegruppens fellesskap. I 1992 ble den åsted for en av massakrene som rev fellesskapet i stykker. Serbiske paramilitære grupper drepte mellom 1500 og 3000 muslimer i byen, mange av dem fikk strupen skåret over på broen før likene ble lempet i elven. Uggjeringene er blant annet skildret i Joe Saccos klassiske tegneseriedokumentar «Safe Area Gorazde» og dommer fra Jugoslavia-tribunalet i Haag. Strelkov bisto de serbiske styrkene med den etniske rensingen og skrev senere bok om opplevelsene.

Selv kom jeg til Višegrad rett etter at krigen var slutt. Jeg kjørte forbi hotellet der serbiske soldater voldtok hundrevis av muslimske kvinner. Voldtektene var (som de andre grusomhetene) del av den etniske rensingens teknologi. Hotellet var en ganske ordinær bygning av tre ved Drinas vestbredd. En av de overlevende kvinnene derfra ble intervjuet av New York Times, og fortalte at hun så moren og søsteren bli drept på broen. Hun sa at hun ble plaget av mareritt, og artikkelen endte med følgende sitat:

KREMLOLOGIEN: Vladislav Surkov, her med president Vladimir Putin, er hjernen bak Kremles selvmotsigende maktformel: «styrt demokrati».

«Jeg ser den over meg hele tida,» sa hun. «Broen. Broen. Broen.»

Jeg passerte de sprengte moskeene i byen, og spaserte ut på den vide steinbroen. På midten av brospennet hang portrettet av Vojislav Šešelj, lederen for den serbiske paramilitære gruppen som hadde brukt broen som slakteri. Bamsefjeset hans smilte ned til meg omgitt av de serbiske fargene. Krigen var muligens slutt, men Šešeljs tilhengere hadde hengt opp bildet for å si at de fremdeles var her. Budskapet var tydelig til de fordrevne muslimene: Her kan dere ikke vende tilbake. Og TJUE år senere er byene fremdeles nesten rent serbisk; Bosnia fremdeles delt.

Peter Handke var også i Višegrad rett etter krigen. Han beskrev Bosnia-journalistikken som «salget av nakne, lidderlige, markedsdrevne fakta» – altså fakta som er til salgs, som varer eller prostituerte. Handke var kritisk til at New York Times-artikkelen baserte seg

på formelen «vitner sa, overlevende sa». Kritikk av artikkelens form gled over i tvil om innholdet. Han tvilte på om en massakre ble begått, og endte opp med å gjøre narr av slutten på artikkelen, og kvinnen som blir sitert: «I avslutningssetningen lar Manhattan-journalisten et av vitnene som hadde flyktet fra byen, om kvelden (etter at hun først hadde bibrakt historien om morens og søsterens nedslenging fra broen), utbryte Tennessee Williams-aktig; Broen. Broen. Broen.»

Sannhet, virkelighet, anstendighet: Folk forlot åpenbart Višegrad med forskjellige syn. For meg var lærdommen fra Balkan at litteratur og politikk var vevd inn i hverandre; poeter og litteraturprofessorer organiserte den etniske rensingen. Selv om sannhet ble et sleipt og mangetydig begrep, eksisterer fremdeles kjensgjerninger. Faktum var at folk ble drept og voldtatt, ikke på grunn av urgammelt hat, men

som resultat av en planlagt politikk. Journalister og domstoler bidro til å klarlegge omstendighetene rundt dette, og til å gjenopprette et snev av rettferdighet. Selv om Milošević døde før han ble dømt, ble han i det minste tiltalt.

For Handke handlet Bosnia også om form. Han klarte ikke å tro på en journalistisk form han oppfattet som klisjépreget og moraliserende. I dreiningen fra innhold mot form bleknet muligheten for at kvinnen i artikkelen var offer for krigsforbrytelser. Det virket mindre viktig og på et vis mindre sannsynlig.

Form er selvsagt av stor betydning, men kan den skilles fullstendig fra innholdet? Handke har åpenbart rett i at artikkelen bruker sentimentale grep, kanskje for å mane fram indignasjon og medlidenhet. Likevel beskrev den kjensgjerninger korrekt: Kvinnens slektninger ble drept. Kan man la spørsmålet om form overskygge spørsmålet om

drapene fant sted, uten at man vender seg vekk fra virkeligheten på betenkelig vis?

Strelkov var nok mer praktisk anlagt. Han lærte åpenbart mye om å føre krig i Bosnia, men kanskje enda mer om hvordan konflikt skapes mellom folkeslag som i utgangspunktet har mye til felles. Da moskeene i Višegrad ble sprengt, fikk han kanskje ideer som han 22 år senere brukte på kirkene i Donetsk?

7.

Journalistikken i Bosnia dokumenterte massakrene og bidro til å legge press på EU og USA. Til slutt påvirket Nato militært og stanset krigen. På nittitallet endret informasjonsrevolusjonen reglene for politikk og krig, og noen av oss trodde krigsmeder som Milošević ville få det vanskeligere. Satellitt-TV, Internett og (noen år senere) sosiale medier burde i prinsippet gjøre det umulig for krigsmedene å bruke media til å fabrikkere kon-

begrep, eksisterer fremdeles kjensgjerninger»

FOTO: DMITRY SEREBRYAKOV, AFP/NTB SCANPIX

MISTET EN SØNN: Sasja. FOTO: AAGE BORCHGREVINK

NÆR FRONTLINJEN: Roman. FOTO: AAGE BORCHGREVINK

flikt, trodde vi. Mer informasjon ville gjøre folk bedre informert og verden mer opplyst. Folk ville si nei til rottefangerne. Propaganda ville bli avslørt, frykt og hat motvirket av kjølige fakta. Så feil kan man ta.

Bosnia i tjuårene. Tsjetsjenia i trettiårene. Ukraina i førtiårene. Hvor vil Strelkov dukke opp når han og jeg er i femtiårene? Svalbard? Informasjonsalderens paradoks er at mer informasjon på noen områder har gjort folk mindre informert. Medieforskere har vist hvordan internetttilgang er forbundet med konspirasjonstenkning. Offentligheten bryter sammen i nisjer. For politiske teknologer er forholdene ideelle for angrep på forestillingen om en objektiv virkelighet. For eks-visestatsminister Surkov er nok målsettingen å forsvare den russiske elitens interesser. Krigen i Ukraina er et middel for å påvirke det politiske teknologer kaller «psykosfæren».

Surkov er en mann med

mange talenter: både hoffnarr og grå eminense, vittig på Twitter, men også forfatter. I mars i fjor, rett før Strelkov og russiske soldater annekterte Krim, publiserte han novellen «Uten himmel».

Historien handler om krig. Hovedpersonen er en gutt som har mistet begge foreldrene og dessuten fått en hjerneskade som gjør at han bare ser i to dimensjoner.

«Jeg ønsker rettferdighet for sønnen min, gjentok faren. Men han virket ikke særlig optimistisk»

Tittelen «Uten himmel» kommer av at himmelen over hovedpersonens landsby ble tatt fra ham da koalisjonene bestemte seg for at krigen skulle utspille seg nettopp der.

Gutten er kanskje Surkovs idé om den gjennomsnittlige russer, foreldreløs etter

Sovjetunionens fall og med begrenset dybdesyn. Men beskrivelsen av krigen sier kanskje også noe om hvordan han betrakter Ukraina-konflikten som en speilsal av muligheter: «Det var den første ikke-lineære krig. I de primitive krigene i det nittende og tjuende århundre var det vanlig at bare to sider sloss. To land. To grupper med allierte. Nå krasjet fire

koalisjoner med hverandre. Ikke to mot to eller tre mot én. Nei. Alle mot alle. Og for noen koalisjoner! ... Det var sjeldent hele land engasjerte seg. Noen få fylker valgte den ene siden, andre fylker havnet på den andre. En by eller generasjon eller kjønn havnet på den tredje. Så

byttet de sider, noen ganger midt i kampene. Målsettingene var vidt forskjellige. Å overta en ettertraktet kontinentalsokkel. Å innføre en ny religion med tvang. Høyere rating. Teste nye lasere. Å stanse oppdelingen av mennesker i menn og kvinner ettersom kjønnsforskjeller undergraver nasjonens enhet. Krigen ble ansett som del av en prosess. Ikke nødvendigvis den viktigste delen.»

Hvis målsettingen til Surkov i Ukraina var høyere rating for presidenten, lyktes han. Krigen har gjort at Romans mor lever i en annen virkelighet enn sin sønn. Russland er igjen blitt et annet sted, kløften til Vesten like dyp som i sovjetisk tid. Den «ikke-lineære» krigen har slik sett kanskje bare vært «del av en prosess» som handler om å forme en historie og skape president Putins flertall.

Krigsherren Milošević og mediekritikeren Peter Handke har fusjonert i skikkelsen til eks-visestatsminister Surkov. Virkeligheten eksisterer ikke, er budskapet hans, heller ikke sannhet eller rettferdighet, bare uendelige muligheter og forvandlinger. Den halvhjertete europeiske støtten til ukrainerne som håndterer en humanitær katastrofe og fører væpnet kamp mot Strelkovs menn (og Surkovs troll) på frivillig basis, ettersom staten er fattig, korrumpert og inkompetent, tyder på at Kreml har lyktes med å spre tvil og forvirring.

Surkov er, for å si det med Hamlet, *a man of infinite jest*. Forfattere spaserer rett inn i spøken ved å gjengi de ironiske sitatene hans. Kanskje Roman og jeg også er Surkovs zombier?

8.

Jeg kvapp til da Roman stanset folkevognen ved en ukrainsk militærsperring i nærheten av byen Artemivsk. Frontlinjen var ikke så langt unna og stillingen lå på en høyde med utsikt mot separatistkontrollert område. Vi hørte skudd et stykke unna, og soldatene grep kikkertene og speidet østover. Sporadiske skuddvekslinger brøt roen som hadde preget denne delen av fronten siden januar.

Soldatene tilhørte en av de frivillige bataljonene som stort sett var finansiert via dugnad på sosiale medier. Jeg spurte en trebarnsfar i trettiårene hvor lenge han ville kjempe. «Til slutten,» svarte han.

Vi skulle intervju en mann som hjalp soldatene med å grave skyttergraver. Sønnen hans var drept av separatistene, ble det sagt. En mulig krigsforbrytelse. Roman hadde bedt ham ta med seg dødsattest og andre relevante dokumenter.

På telefonen hadde mannen klaget over at politiet ikke etterforsket saken. «Hvorfor ikke?» spurte jeg Roman.

«Vet ikke,» svarte han, mens han navigerte bilen mellom hullene i asfalten. «Det er vanlig. Kanskje inkompetanse. Kanskje politiet er redde for separatistene, som fort kan komme tilbake til Artemivsk. Kanskje etterforskerne er tilhengere av separatistene – mange av politifolkene her støtter dem. Hvem vet.» En mager, gråhåret mann med digre never og bekymrede rynker i ansiktet steg ut av en oransje gravemaskin og kom bort til oss. Faren.

«Sasja,» sa han, tørket neven på buksen og håndhilste.

Roman fant frem PC-en og Sasja begynte langsomt å fortelle om drapet på sønnen. Da Artemivsk ble overtatt av separatistene, viste det seg at naboen hans var på deres side. Naboen hadde våpen og ble en slags lederskikkelse i byen. Soldater kom til huset hans. Ifølge faren prøvde han å verve sønnen hans til separatistene. Da far og sønn avsto, ble det en krangel mellom 15-åringen og de jevngamle sønnene til naboen som angivelig endte med at en av naboguttene skjøt og drepte sønnen.

Jeg hadde selv en sønn på 15 år. Faren beskrev hvordan han fant sønnen og klemte ham, men gutten var allerede død. Roman rynket pannen mens han tastet ned historien. «Jeg ønsker rettferdighet for sønnen min,» gjentok faren. Men han virket ikke særlig optimistisk.

Vi kjørte tilbake mot Slovjansk, og etter å ha konsultert med sjefen sin på telefon, bestemte Roman seg for ikke å følge opp saken. Basert på farens eget vitnemål, og annet vi hadde brakt på det rene, virket det ikke som drapet hadde skjedd innen rammen av den væpnete konflikten. Det fremsto som en vanlig forbrytelse, ikke som en krigsforbrytelse. Dermed var det ikke vår sak.

Det var begått tusenvis av forbrytelser; menneskerettighetsgruppene arbeidet med å kvantifisere og kvalifisere dem. Human Rights Watch og Røde Kors betegner Ukraina som en internasjonal væpnet konflikt, ettersom Russland er involvert: Krig, ikke borgerkrig. De verste og de fleste forbrytelsene er begått av separatistene, som ikke bare bruker metoder som i baptistkirken, men også ser ut til å ha en kriminell målsetting: Å fordrive dem som støtter ukrainske myndigheter. Organisasjonen til Roman hadde som mål å kartlegge fakta om krigen og bidra til rettferdighet. Men altså ikke for Sasjas sønn.